

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekle değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Şemini

Coşkunluğun Tehlikeleri

Sözcüklerin tarihlerini eşelemek, bazen antik bir kentin harabelerinde kazı yapmak kadar açıklayıcı olabilir. Coşkunluk anlamına gelen İngilizce "enthusiasm" sözcüğünü ele alın. Günümüzde biz bunu olumlu bir şey olarak görürüz. Bir sözlük bu sözcüğü "belirli bir konu veya aktiviteye karşı enerjik bir ilgi duygusu ve ona müdahil olma hevesi" şeklinde tanımlamaktadır. Coşku sahibi insanlar tutkulu, şevkli ve heyecanlıdır ve bu bulaşıcı olabilir. Coşku ve heves, büyük bir öğretmen veya liderin yeteneklerinden biridir. İnsanlar tutkulu liderleri takip ederler. Eğer başkalarını etkilemek istiyorsanız, coşkulu yönünüzü besleyin.

Ancak "enthusiasm" sözcüğünün geçmişte her zaman olumlu bir anlam taşıdığını söylemek zordur. İlk başlarda bir ruh veya şeytan tarafından ele geçirildiği düşünülen birinin durumunu tarif etmek için kullanılırdı. On yedinci yüzyılda İngiltere'de bu sözcük, aşırı ve devrimci Protestan tarikatlarının ve daha genel anlamda, İngiliz İç Savaşı'nda savaşmış Püritenlerin tutumunu belirtmek için kullanılmaya başladı. Dini aşırılık ve fanatizm için eşanlamlı bir sözcük haline geldi. Rasyonelliğe aykırı, istikrarsız ve tehlikeli bir şey olarak görülmekteydi.

İskoç filozof David Hume (1711-1776) bu konu üzerine etkileyici bir makale yazmıştır.¹ Hume konuya "en iyi şeylerin yozlaştırılması en kötü şeyleri üretir" saptamasıyla başlar ve bu özellikle din konusunda doğrudur. Bir dinin yanlış yola

girmesinin iki yolu vardır, der Hume: batıl inanç yoluyla ve coşkunluk yoluyla. Bunlar birbirinden oldukça farklı olgulardır. Batıl inanç; cehalet ve korku tarafından harekete geçirilir. Bazen mantığa aykırı endişe ve korkularımız olabilir ve biz bunlarla, en az onlar kadar mantığa aykırı çarelerle başa çıkmaya çalışırız. Coşkunluk ise bunun tam aksidir. Aşırı güvenin bir sonucudur. Coşkun kişiler, yüksek bir dini esrime haline ulaştıklarında, kendilerine Bizzat Tanrı tarafından ilham verildiğine ve dolayısıyla, mantık ve itidali göz ardı etme yetkisine sahip olduklarına inanmaya başlarlar.

Coşkunluk, insana, "hiçbir insani aracı olmadan İlahiyata yaklaşmak için yeterli ehliyete sahip olduğu düşüncesini verir."² Coşkunluğun etkisi altındaki insan, kutsal esrime olarak algıladığı duyguyla o kadar doludur ki, normalde ibadeti belli bir düzene sokan kuralların üzerine çıkabileceği hissine kapılır. "Fanatik kişi kendisini mukaddes adeder ve kendi şahsına, törensel usul ve kurumların diğer herhangi bir insana bahsettiğinden çok daha üstün, kutsal bir karakter atfeder."³ Kurallar ve düzenlemeler, diye düşünür coşkun kişi, sıradan insanlar içindir, bizim için değil. Biz, Tanrı'dan ilham almış olanlar, daha iyisini biliriz. Bu tavır, der Hume, gerçekten de çok tehlikeli olabilir.

İşte şimdi, Aaron'un iki büyük oğlu Nadav ve Aviu'nun ölümüne yol açan günahın tam tarifine sahibiz. Tora'nın Nadav ve Aviu'nun ölümüne

¹ David Hume, "Of Superstition and Enthusiasm," *Essays Moral, Political, and Literary* ["Batıl İnanç ve Coşkunluk Üzerine"], *Ahlaki, Siyasi ve Edebi Makaleler* (1742-1754).

² A.g.e.

³ A.g.e.

büyük önem attığı gayet açıktır, zira bu olaya tamı tamına dört farklı vesileyle değinmektedir (Vayikra 10:1-2, Vayikra 16:1, Bamidbar 3:4, Bamidbar 26:61). Bu olay şok edici bir trajedydi ve tam da Yahudi tarihinin en büyük kutlamalarından birine sahne olması gereken bir anda, *Mişkan*'ın ibadete açıldığı günde meydana gelmişti.

Bizzat Hahamlarımız bu olay karşısında tam bir karara varamamışlardır. Metnin kendisi sadece “*A-Şem*'in Huzuru'nda, [O'nun] kendilerine emretmiş olmadığı yetkisiz bir ateş [*eş zara*] getirdiler. *A-Şem*'in Huzuru'ndan bir ateş çıktı ve onları tüketti. *A-Şem*'in Huzuru'nda öldüler” (Vayikra 10:1-2) demektedir. Anlaşılan o ki, Hahamlarımız, böylesine vahim ve sert bir cezayı haklı çıkaracak daha başka bir günah veya karakter kusuru olması gerektiği sonucuna varmışlardır.

Hahamlarımızdan bazıları, Tora'nın metnindeki bazı ipuçlarını birbirine ekleyerek, Nadav ve Aviu'nun, Kutsallar Kutsalı'na girmekten;⁴ Moşe ve Aaron'a danışmadan kendi kafalarına göre kanuni bir karar vermekten; sarhoş olmaktan; uygun şekilde giyinmiş olmamaktan; kendilerini su haznesindeki (*kıyo*) suyla arındırmış olmamaktan; kendilerini, hiçbir kadının kendileri için yeterli olmadığını düşünerek ve dolayısıyla evlenmeyecek kadar çok önemli görmekten; veya Yisrael'in liderleri haline gelmek için Moşe ve Aaron'un ölmelerini bekleyemeyecek kadar sabırsız olmaktan dolayı suçlu oldukları konusunda spekülasyonda bulunmuşlardır.

Diğer bazı Hahamlar, Nadav ve Aviu'nun cezalandırılmasına yol açan günahın, o gün işlenmiş olmadığı görüşündedir. Bu günah, aylar öncesinde Sinay Dağı'nda işlenmişti. Metin, Nadav ve Aviu'nun, yetmiş ileri gelenle birlikte dağa çıktıklarını ve “Yisrael'in Tanrısı'nı gördüklerini” söylemektedir. Ancak Tanrı “Yisrael'in liderlerine karşı Eli'ni kaldırmadı; Tanrı'yı gördüler ve yediler ve içtiler” (Şemot 24:10-11). Buradaki ima, Nadav ve Aviu'nun, gözlerini bu görüntüden kaçırmadıkları veya bu denli mukaddes bir karşılaşma sırasında yiyip içtikleri için cezayı hak ettikleri yönündedir. Ancak Tanrı, halk ile antlaşma yapmış olduğu o günde kedere yol açmamak için cezayı ertelemiştir.⁵

Bunların hepsi *Midraş*sal tefsirlerdir: doğru, geçerli ve önemlidir; ama pasuğun basit anlamını yansıtmakta değildir. Metin açıktır. Nadav ve Aviu'nun ölümünden bahsedilen üç yerin her birinde Tora basitçe, onların “yetkisiz ateş”

⁴ Bu, Vayikra 16:1'deki, Aaron'un iki oğlunun, “*A-Şem*'in huzuruna yaklaştıkları zaman” öldükleri şeklindeki ifadeyi temel almaktadır. Bu ifade, Nadav ve Aviu'nun, gereğinden “fazla yaklaştıklarını”, yani Kutsallar Kutsalı'na girdiklerini ima etmektedir.

sunduklarını söylemektedir. Günah, kendilerine emredilmiş olmayan bir şeyi yapmış olmalarıdır. Şüphesiz, bunu en yüce niyetlerle yapmışlardır. Moşe onların ölümünden hemen sonra Aaron'a, Tanrı'nın “Yakınlarımla kutsanacağım” derken bunu kastettiğini söylemiştir (Vayikra 10:3). Bir *Midraş*, Moşe'nin, ağabeyini “Onlar Tanrı'ya sen ve benim olduğumuzdan daha yakındı” sözleriyle teselli ettiğini belirtir.⁶ Ancak yine de, “enthusiasm” sözcüğünün tarihi, bu olayı anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Nadav ve Aviu, sözcüğün günümüzdeki anlamıyla değil, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda kullanıldığı anlamıyla, “enthusiasm”, yani coşkunluk sahibi kişilerdi. Sözcüğün o dönemdeki anlamına göre coşkun insanlar, dini tutkuyla dolu olan ve kanun ve teamüllere aykırı eylemlerde bulunmaları için kendilerine Tanrı'nın ilham verdiği inanan kişilerdi. Bu kişiler çok kutsaldı, ama potansiyel olarak bir o kadar da tehlikeliydiler. David Hume, özellikle, bu anlamdaki coşkunluğun, din adamlarının zihniyetiyle taban tabana zıt olduğunu görmüştü. Onun sözleriyle; “Tüm ‘coşkun’ insanlar, kendilerini din adamlarının boyunduruğundan özgür kılmış ve büyük bir takva bağımsızlığı ifade etmişler, üstelik bunu, usullere, törenlere ve geleneklere dudak bükerek yapmışlardır.”

Din adamları, kutsal olanın gücünü ve dolayısıyla potansiyel tehlikesini anlarlar. Bu nedenledir ki, kutsal mekânlar, zamanlar ve ritüeller, kurallarla korunmalıdır – tıpkı nükleer bir santralin en titiz yalıtım tedbirleriyle korunması gerektiği gibi. Bunda başarısız olduğu zaman meydana gelen kazaları bir düşünün: Örneğin Chernobyl veya 2011'de Japonya'daki Fukushima gibi. Bunun sonuçları, yıkıcı ve uzun vadeli olabilir.

Mişkan'a yetkisiz bir ateş getirmek küçük bir ihlal olarak görülebilir, ama kutsiyet alanında tek bir yetkisiz eylem, mukaddesi çevreleyen kanunlarda bir gedik açar ve zaman içinde bu, büyük bir yarığa dönüşebilir. Coşkunluk, her ne kadar bazı tezahürlerinde zararsız olabilirse de, hızla aşırılığa, fanatizme ve dini gerekçelerle uygulanan şiddete dönüşebilir. On altıncı ve on yedinci yüzyıllardaki din savaşları sırasında Avrupa'da olan ve günümüzde bazı dinlerde olmaya devam eden de budur. David Hume'nin gözlemlediği üzere, “İnsani mantık ve hatta ahlak, [coşkunluğun etkisindeki insanlar tarafından] safsatılı rehberler olarak görülüp reddedilir ve fanatik çılğın, kendisini”,

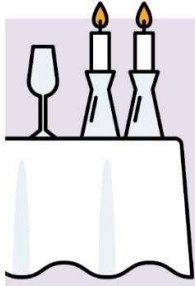
⁵ Yetmiş ileri gelen daha ileri bir aşamada cezalandırılmışlardır. Bkz. Raşi'nin Şemot 24:10 açıklaması.

⁶ *Midraş Agada* (Buber), Vayikra 10:3.

ilahi ilham olduğuna inandığı, ama aslında aşırı hararetle bir kibir veya çılgınca bir hiddetten öte bir şey olmayan duyguya “körlemesine teslim eder”.

Şimdilerde, insan beyninin iki farklı sistem – Daniel Kahneman’ın “hızlı ve yavaş düşünmek” diye adlandırdığı olguyu – içerdiğini ayrıntılı bir şekilde anlamaktayız. Hızlı beyin, yani limbik sistem, duygulara yol açar – özellikle de korkuya tepki olarak. Yavaş beyin, yani prefrontal korteks ise, rasyoneldir, bilinçlidir, ihtiyatlıdır ve alternatif eylem planlarının uzun vadeli sonuçlarını enine boyuna düşünmeye kabildir. Bu sistemlerin her ikisine de sahip olmamız bir tesadüf değildir. Tehlikenin tetiklediği içgüdüsel tepkiler olmadan hayatta kalamazdık. Ama daha yavaş, daha ihtiyatlı olan beyin olmadan da kendimizi sürekli olarak yıkıcı ve kendi kendine zarar verici davranışlarla iştigal eder halde bulurduk. Gerek bireysel mutluluğun, gerekse de uygarlığın devamlılığı, bu ikisi arasında hassas bir dengeyi bulmaya bağlıdır.

Özellikle dini yaşam, tam da bu gibi yoğun tutkulara yol açabildiği için, kanun ve ritüelin sağladığı sınırlamalara, girift ibadet dansının tüm ayrıntılarına muhtaçtır; bu sayede, inanç ateşi kontrol altında tutulur, ışık verir ve Tanrı’nın görkemine anlık bir bakış sağlar. Aksi takdirde bu ateş, zaman içinde azgın bir cehennem ateşine dönüşüp, etrafa yıkım saçabilir ve canlar alabilir. Batıda birçok asrın ardından, coşkunluğu, artık onu olumlu bir kuvvet olarak görebileceğimiz bir noktaya kadar uysallaştırmayı başarmış bulunuyoruz. Ancak geçmişte bunun her zaman öyle olmadığını asla unutmamamız gerekir. Yahudilik işte bu nedenle bu kadar çok kanun ve ayrıntılara bu kadar çok dikkat içerir – ve Tanrı’ya ne kadar yaklaşırsak, bunlara o kadar çok ihtiyacımız olur.

Şabat Sofrasında

1. Coşkunluğun çok ileri gittiği örnekler gördüğünüz oldu mu?
2. Yahudilik kanunları dini coşkunluğu nasıl belli bir çerçevede tutmakta ve düzene sokmaktadır?
3. Yahudilikte, *alahanın* ötesinde, dini coşkunluğa yer var mıdır?

• Bu sorular, Rabi Sacks’ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/shemini/the-dangers-of-enthusiasm

Family Edition şimdi Türkçe!